

NEOPÚŠŤAJME SA!

V živote jednotlivcov i národov neexistuje väčšia a väčšmi svätá pravda, než je táto: Kto sa sám neopúšťa, nebýva opustený. Ak sa táto pravda môže vzťahovať na nejaký národ, týka sa najmä nás, ak bola niekedy aktuálna, aktuálna je práve teraz pre náš národ! A kto sa opúšťa a kto neopúšťa? Opúšťa sa ten, čo o seba nedbá, čo na sebe nepracuje, čo sa zverí do rúk slepeho osudu, čo pri každej nemilej, nešťastnej príhode hneď ruky zalamuje a nevie si rady, čo sa spolieha na iných, poddáva sa a podriaďuje iným. Neopúšťa sa ten, čo sa o seba stará, domáha sa svojho šťastia, pri nepríjemnostiach či v nešťastí alebo nebezpečenstve nevešia hlavu, ale pozbiera a použije všetku silu, aby to zlé, čo sa na neho valí, odstránil, premohol, ovládol, ten, čo sa opiera sám o seba, nespolieha sa na iných, ale sám vždy koná a pracuje. Ten sa neopúšťa a ani nebýva opustený.

V našej vlasti žije viac národov, a jedným z hlavných sme my, bývame na tejto zemi od nepamäti a široko sme ju osídlili. Žijeme tu od samého vzniku a organizácie tohto štátu, a nielenže žijeme, ale smelo môžeme priznať, že sme celé obdobie jeho existencie prežili čestne, máme oň mnoho zásluh a sme hodní tých dobrodení, ktoré nám naša vlasť dáva, dáva, a pevne veríme, že bude dávať i naďalej. Nejde o bezvýznamnú vec, treba ju vziať do úvahy: slovenský národ v Uhorsku! Kto chce, nech sa pozrie do histórie: vari sme nezapísali svoje skutky, svoje činy a s nimi svoje mená na každú jej stránku? Stačí len tie stránky rozprestrieť a rozložiť a všade uvidíme znaky nášho života, našu usilovnosť, našu pracovitosť, všade vidíme mená našich mužov, všade vidíme pomníky nášho života. Vari nehovoril kresťanský duch k národom, čo sa preniesli na túto zem a usadili sa tu, slovenskými ústami? Vari to nebol muž z nášho rodu, kto prijal do cirkvi Kristovej prvého kráľa tejto krajiny? Vari to nebol slovanský meč, čo sa zvrátil a skrotil poddanstvo pobúrené proti Kristovej cirkvi? Čí duch skrotil potulných a všade rabujúcich surovcov? Čí duch ich priviedol do stálych sídel a čiara ruka naučila týchto surových bojovníkov namiesto lúpeže v pokoji žiť z orby? Čiara ruka viedla na tejto spustnutej zemi pluh a pripravila rodinám domovy a pevnejší základ tejto krajiny? Toto všetko sú piliere slovenského života v krajine nad kráľovským Dunajom, piliere, na ktorých je ako hieroglyfmi na pyramídach živým písmom zapísaný náš život a vyrytý náš duch. A vari junáci nášho rodu neprelievali krv za našu krajinu, keď sa strhol vojnový zhon, a nevykúpili ju pre svoj rod? Tam, pod Belehradom, by sa vystavali veľké mohyly nad ich kosťami, pod Belehradom, ktorý postriekala krv našich padajúcich

a víťazných junákov: ešte i teraz sa pod Tatrou spieva naša národná pieseň, v ktorej ďalej žijú skutky národa: „Belehrad, Belehrad, v tureckom pomedzí, Nejednej mamičky synáček tam leží, Ktorý dostrielaný, ktorý dorúbaný, Ktorý, nebožiatko, koňmi došliapaný.“ Z ktorého rodu povstalo toľko múdrych, rozvážnych, učených hláv, ktoré stáli na čele cirkvi i občianskych záležitostí a svoju pamiatku pokryli zásluhami o svoju krajinu: vari Lodomerovci, Dudičovci, Thurzovci, Belovci, Prayovci, Rybínovci¹ a mnohí ďalší nie sú naši? Kto preukázal tejto krajine väčšiu vernosť a oddanosť než my?

Máme teda o túto vlasť veľké zásluhy, o vlasť, ktorej sme po stáročia vernými pracovníkmi, verným synmi! Avšak tí, čo dobre plnia svoje povinnosti, majú aj práva, a kto by chcel a mohol odopierať práva nám, čo sme si povinnosti verne splnili? Všetko, čo sme vykonali, sme vykonali ako slovenský národ, všetko, čo môžeme žiadať, čo nám právom prináleží, prináleží nám ako tomuto národu. Duch nášho národa, hlboko predchnutý Kristovým učením, v tejto krajine a národom v nej sústredeným zvestoval božské učenie, duch, vlastný tomuto národu, pokojný, pracovitý, schopný veľkej námahy, krotil surové mravy, naše ruky, spôsobilé nie lúpiť, ale zo zeme si ťažko živobytie nadobúdať, tie mozolnaté ruky viedli lemeš a pluh po hrudách tejto zeme, brázdami posiali spustnutú pustatinu. Duch, vlastný nášmu národu, mimoriadne schopný, sa prejavil v Lodomerovej múdrosti, v Dudičovej výrečnosti, v Thurzovej rozvážnosti, Prayovej, Belovej pracovitosti a hlbokomyselnosti i v mnohých iných, ten duch, ktorý je, keď príde na veľkú vec, keď ide o sväté veci, osobitne schopný sebazaprenia a obetí, vysielal húfy našich synov, aby padali na matku zem a prelievali na ňu vernú krv, drahú krv, ten duch ich priviedol pod zástavy, pod ktorými získavali tejto krajine slávu. Áno, tento duch nás viedol, aby sme robili a vykonali to, čo bolo našou povinnosťou, na jeho volanie sme čestne stáli v rade synov vlasti, tomuto duchu teda patrí uznanie, a rovnako patrí uznanie národu, ktorý tento duch oduševňoval a pod vplyvom ktorého tieto veci vykonal. Máme teda právo žiadať, aby sa nám zachovalo to, čo patrí nášmu duchu, aby sa nám to neodoberalo, a tento duch žije v našich obyčajoch, zvykoch, žije v reči, našej starootcovej národnosti, ten bystrý a hlboko rozrušený duch si vyžaduje vzdelanosť, vrúcne po nej túži a žiada si rovnaké práva, aké majú iní, rovnakú slobodu, akú majú iní. U národov niet vznešenejších a ušľachtilejších túžob a všade tam, kde uznávajú práva človeka, podporujú a napomáhajú aj tieto túžby.

V ekonomike ešte nedávno panovala zásada takzvanej merkantilnej sústavy:

¹ Lodomer, biskup vo Veľkom Varadíne a ostrihomský arcibiskup v 13. storočí, slovanského pôvodu. Ondrej Dudič, katolícky predstavený v 16. storočí. Juraj Thurzo (okolo 1550-1616), jeden z najvýznamnejších uhorských palatínov. Matej Bel (1684-1749), významný uhorský polyhistor.

peniaze sa považovali za jediný znak bohatstva a vlastníctva, vnieť ich do krajiny bolo najväčšou starosťou správcov štátu, najväčšmi sa usilovali práve o to. Keďže sa však peniaze považovali za jediné vlastníctvo, všeobecne sa usudzovalo, že bohatne len ten národ, ktorý získa čo najviac peňazí, a naopak národ, ktorý tento jediný zdanlivý poklad národného majetku vynakladá a utráca, istotne chudobnie a vychádza na mizinu. Takto sa súdilo, že jeden národ môže nadobudnúť majetok a bohatstvo len na úkor iného, z čoho potom, ako všetci ľahko pochopia, vyplynul egoizmus a bezmedzná snaha po tomto zdanlivom vlastníctve. Pravda je, že čas už túto zásadu (principium) vyvrátil a naučil národy, že peniaze nie sú ich jediným majetkom, ale iba jednou jeho časťou, a rovnako ich naučil, že národ môže na úkor druhého zbohatnúť len nakrátko, lebo ak tie druhé upadajú, upadá aj on sám, naučil ich teda, že každý národ sa má tým lepšie, čím sa majú lepšie aj iné národy, čím väčšmi sa i tie rozvíjajú. Táto zásada je dokonale pravdivá a každému, čo len trochu mysliacemu človeku, to musí hneď udrieť do očí: pri chudobnom, biednom sa nikto neuživí, uživí sa len pri tom, kto sám niečo má. Keď si národy túto pravdu uvedomili, nesnažili sa bohatnúť na úkor iných, nezávideli im majetok, naopak, dopriali im ho, už len kvôli vlastnému úžitku. Merkantilnej sústave sa rovná aj zásada, podľa ktorej sa jeden národ v štáte tým vyššie duchovne pozdvihne, čím druhý národ stojí nižšie, a štát rozkvitá pozdvihnutím a vzdelanosťou jedného národa a toto pozdvihnutie sa dá vykonať len na úkor a stratu iných. Táto zásada je rovnako jednostranná, rovnako nepravdivá a egoistická, ako tá v merkantilnej sústave, a ako tú prvú vyvrátil čas, tak i túto istotne onedlho podkope a prevráti. Sotva sa štát privedie k rozkvetu povýšením a vzdelanosťou len jedného národa, sotva sa jeden národ napomáha na úkor straty iných, a bezpečne môžeme tvrdiť, že rozkvet krajiny je bez podpory a bez povznesenia všetkých vylúčený. Čo je to za rozkvet, keď sú stovky a tisíce zanedbaných, odvrhnutých, ohrdnutých, čo je to za rozkvet, keď sú stovky a tisíce bez pocitu a vedomia ľudskej dôstojnosti, čo za rozkvet, keď sa stovky a tisíce udržiavajú v slepote, keď sa používajú ako nástroj a nenechajú sa im ani štipka aktivity, samostatnosti, a nemajú lásku a zápal pre spoločné, vyššie veci? Strom len vtedy kvitne pekne, plno, keď sa všetky jeho konáre a halúzky zazelenajú a zakvitnú, štát len vtedy prekvitá, keď sa všetci starostlivo opatrujú, vzdelávajú, osvecujú, keď sa všetci považujú za synov a nasledovníkov spoločného dedičstva. S istotou môžeme tvrdiť, že prichádzame do obdobia, počas ktorého sa táto pravda na nebi národov zaligoce, uzná, rozšíri a upevní, tá pravda, že národy budú tým šťastnejšie, vznešenejšie, čím viac z nich bude vzdelanejších, osvietenejších, šťastnejších, a že nie je šťastím vypínať sa nad

druhými a utláčať ich, šťastím je žiť s inými, rovnako vzdelanými, rovnako šťastnými, rovnako spokojnými, potom popraskajú hrubé, bezcitné ľady, stratí sa mrak, čo národom kalí obzor, padne hnusný egoizmus a nastúpi vzájomné uznanie a porozumenie. V staroveku žili národy postupne jeden po druhom, prichádza však doba, keď budú žiť a znášať sa spoločne.

Videli sme teda, že máme v našej krajine základ, na ktorom sa náš slovenský život dobre a oprávnene môže založiť, videli sme, že máme o našu krajinu veľké zásluhy a že sme dostatočne dokázali svoju schopnosť k vyššiemu životu. Ale pozrime sa aj na ten náš národný život vo svojej krajine, aký je ešte skrčený, zavrhnutý a úplne hlivie. Čia je to vina? Kto je za to zodpovedný? Istotne nik iný, len my sami, my sami sme sa opustili, my sami sme sa svojho života zriekli, my sami sme sa so svojím životom utáhovali a skrývali, my sami, hovorím, sme tomu na vine, nariekajme a žalujme len sami na seba. Kto sú tí, čo by spomedzi nás verejne vystupovali za náš život, vystupovali tam, kde sa o živote národov rokuje, kto sú tí, čo by tam boli nahlas povedali, že sa i my ako slovenský národ hlásime k životu, že i my si chceme získať uznanie našej národnosti a s ním i túžby po vzdelanosti a osvete nášho slovenského národa, kde sú, pýtam sa, tí muži, kde sú naši zástupcovia pred krajinou, štátom? Darmo sa budeš, syn slovenský, pýtať na mená našich reprezentantov! Prišli na nás zlé a smutné časy, tvrdilo sa, že tu náš národ nemá opodstatnenie, že tu nemá vlasť, a ochrancov sme nemali! Ba práve tí, čo vyšli z lona nášho národa, krv z našej krvi, sa do nás na náš žiaľ a hanbu pustili, tí našu národnosť odsudzovali, práve tí boli prví, čo proti našej národnosti pozdvihli svoj hlas. A takto nás synovia nášho rodu z vyšších tried opustili a zanechali v blate a potupe: vari sme sa teda sami neopustili? A vari nemal náš národ skutočné zásluhy o našu krajinu? Ved' sa postavil za krajinu so zbraňou v ruke, s umom, silou svojho ducha, aj naďalej je svojej vlasti oddaný a verný, a život nášho verného národa, plného zásluh, mal by vo svojej vlasti zostať bez útočiska? Aj pútnik, keď kráča krajinou a vo víchrici dorazí do chalupy neznámeho človeka, nájde v nej útočisko, a my, domáci, po stáročia verní synovia vlasti, mali by sme so svojimi pokladmi zostať vo vlasti, za ktorú sme urobili všetko, v ktorej žijeme oddávna, bez útočiska! A prečo by sa mali vyššie triedy za náš národ hanbiť, prečo by sa ho mali zriecť? Vari sme sa nevyznačili vo všetkom, vari nemáme ušľachtilé schopnosti a veľkú silu ducha, keď sa v nás prebudí? A kto kedy videl, že by sa mal niekto hanbiť za také schopnosti, aké my máme, za také činy, aké sme my vykonali? Vari nie je poľutovania či dokonca potupy hodný ten, kto sa za niečo také hanbí a zrieka sa toho, nepadá vari hanba práve na neho? A ak aj pomlčíme o našich schopnostiach,

zásluhách, kladných stránkach nášho života, vari každý necíti prirodzenú lásku k blízkym a vari sa má za tento cit hanbiť, skrývať? Neodsudzujeme a nezatracujeme azda ľudí, ktorí sa zrieknu svojich najbližších a hanbia sa za nich, vari nie je ich hanba banálna, podlá? Vari sa šľachetná duša nenakloní k blízkym, ktorí sa ocitli v núdzi a potrebujú pomoc? I tých vyššie postavených viaže k národu, z ktorého vyšli, sto a sto pút, a predsa nás opúšťajú! A to, že sa nás zriekajú a opúšťajú nás, vysvetľujú rozličnými výhovorkami, a najmä tou, že sme synovia otroctva, že sa náš duch za otroctvom ťahá, že preto nemáme v krajine, kde panuje ústavná sloboda, miesto a útočisko a že sme teda duchom cudzí svojej vlasti. Hovorí sa to síce, no my na to odpovedáme, vážne a smelo vyhlasujeme, že každá slovenská duša, ktorá čo len trochu začala premýšľať, sa k otroctvu stavia s čo najväčším odporom, a žiada si a túži po slobode, nie síce bezuzdnej a svojvoľnej, ale zákonnej a rozumnej. Nie sme my teda deti otroctva, ani nimi byť nechceme, no často sa stáva, že tí, čo na iných zvalujú vinu, sami ju nesú. Boli časy, a skončili sa len nedávno, kedy i vyššie postavení synovia nášho národa hľadeli na svoj rod s láskou a ochotne sa k nemu verejne priznávali. Tu nám na myseľ prichádza kedysi náš slávny vysokopostavený Rudnay, čo sa k nám verejne priznával a vzdelával ľud spismi, písanými v našom jazyku, spomenieme si na starostlivého Klucha, rodolúbného Vuruma, ktorí sa z vysokého biskupského stolca v Nitre ujali nášho národa, na vďačného Belánskeho, nakloneného nášmu národu, a nakoniec na múdreho a učeného Medňanského, ktorý sa rád zaoberal starobylým a prostým životom nášho národa a v krajinskej rade sa verejne vyhlásil za syna nášho národa. Myslíme na Vás, Suňogovci, Ostrošičovci, Illésházovci, Révayovci, Súľovskovci, Juštovci atď., dávne opory nášho národného života, tu nám pred oči vyvstáva Peter Hrabovský, Ján Podmanický, Jób Zmeškal, Baltazár Pongrác, Ján Feješ, ktorí sa zaoberali písaním kníh v našom národnom jazyku a svojmu národu ušľachtilé služby preukázali! Boli to iné časy, nezvrátené, keď oni pred svetom a štátom stáli ako jeden celok, teraz sú časy celkom iné, vyššie postavení opustili svoj na pomoc odkázaný národ, predsa len nás však ešte neopustila nádej, že sa doba zmení a i tí, čo nás doposiaľ opúšťali, naklonia sa k svojmu rodu, ktorý potrebuje pomoc, a odplatia mu všetko dobré, čo z jeho rúk dostávajú. Ak niekto pomáha

- Alexander Rudnay (1760 — 1831), ostrihomský arcibiskup, kardinál, milovník a podporovateľ literatúry slovenskej. Priznával sa verejne za Slováka a hlásil sa k Slovákom. Jozef Kluch (1748 — 1826), nitriansky biskup. Jozef Vurum (1763 — 1838), nitriansky biskup, zakladateľ sirotinca v Nitre, na ktorý štedro pamätal vo svojom testamente, Jozef Belánsky (1769 — 1843), biskup v Banskej Bystrici. Alojz Mednyánszky (1781 — 1844), nitriansky župan, kultúrny historik a spisovateľ. Jeho nemecký opis Malebnej cesty dolu Váhom a taktiež nemecká zbierka rozprávok, povestí a legend zo starého Uhorska (Pešť 1829), s námetmi tiež zväčša zo Slovenska, boli bohatou studnicou vedomostí pre štúrovských básnikov.

tomu, čo pomoc potrebuje, ukazuje to, že ide o šľachetného človeka, naopak o chladného a nadutého, ak sa od pomoci v núdzi odvracia. Za všetko dobré sa chceme dobrým odslúžiť, schopností máme dost', máme čerstvú silu, len to treba rozvinúť, a potom svet uvidí, že s ochotnou pomocou našincov dokážeme vykonať veľa dobrého. Nikto sa za nás nebude hanbiť, a ten, čo sa postaví na našu stranu, bude stáť spolu s nami so ct'ou.

Keď nás takto, ako sme povedali, opustili vyššie triedy, zostali nám len triedy stredné: meštianstvo, duchovenstvo, nižšie a vyššie učiteľstvo atď. Máme dost' miest, a to i s početným obyvateľstvom, no mestá vo všeobecnosti v našej krajine upadli, meštiansky stav stratil práva i činorodosť, utiahol sa z verejného života do domácnosti a v nej žil a stagnoval. Okrem toho sa v našom meštianstve vzdelanosť a osveta rozšírila len málo a namiesto nej sa rozmáha akási polovzdelanosť a poloučenosť, ktorá namiesto toho, aby viedla k vyšším a významnejším veciam, zvádza naopak k ich podceňovaniu a zameranosti na veci nižšie, na rozkoše života a vcelku na sebeckosť, do všetkého len vráta a všetko drobí. Od meštianstva sa teda nedalo v tejto situácii očakávať, že sa zasadí o spoločenský život, o stav národa ako celku, že sa chytí vyšších vecí, cennejších a významnejších než domáci život. Opreli sa teda nádeje tých, v ktorých srdci sa rozhorela iskra lásky k nášmu národu, seba samého opúšťajúcemu, a v ktorých mysli žila túžba tomuto odvrhnutému národu pomáhať, opreli sa, hovorím, ich nádeje o stav vzhľadom na postavenie najbližší, o duchovenstvo a učiteľský stav a od nich očakávali radu, pomoc a obranu upadnutého národa. Nesmieme tajiť, že situácia bola ťažká, z jednej strany silný, prudký útok, z druhej iba slabosť a spustnosť, no na druhej strane lákavá, na tých, čo boli ochotní čosi obetovať, mužných a pracovitých zástancov a obrancov, čakala česť a sláva. No ako splnili tieto dva stavy do nich vložené nádeje? Ako vykonali túto namáhavú, ale peknú a odvážnu a i na odmenu bohatú úlohu? Ako si ju muži týchto stavov zastali v našom živote? Dokonale poznáme všetko, čo sa v tejto veci vykonalo v poslednom čase, veľakrát sme to posudzovali a skúmali usilovným, starostlivým a kritickým okom, a po dôkladnom zvážení a kritickom prezretí musíme zavolať: veru ste i Vy svoj národ slabo podporili, veru ste i Vy svoj národ zväčša opustili! Ozvú sa na tomto mieste podľa nás hlasy, ktoré budú vyratovať skutky a zásluhy jednotlivcov z týchto stavov o náš národ, vypočítavať budú ich námahy, my im však pokojným, no prísny okom odpovedáme a ešte raz opakujeme: zle sme s Vašou pomocou obstáli! Nechceme nikomu znižovať zásluhy, nikoho nechceme nevďačne odmietiť, hlboko sme presvedčení, že si nikto vrúcnejšie necení a neváži každý potrebný skutok, vykonaný v prospech nášho národa, ale musíme dať do pomeru veľkosť týchto

stavov ako celku a náš celkový život, a keď tak urobíme, zistíme, že náš život pokročil len málo, že sa tieto skutky dotkli nášho života len okrajovo, pretože samotné tie skutky boli len vedľajšie, jednostranné, bez akéhokoľvek významu či odvahy. Vari sa v poslednom čase v cirkevných, školských a profesorských zboroch nerokovalo o tých najdôležitejších veciach, ktoré sa týkajú i nášho národa? Vari sa všade nehovorilo o našich národných záležitostiach: tu o osvete a vzdelávaní, tam o službách božích a náboženskom živote, inde o výchove mládeže, materinskej reči atď., atď.? Vari sa nám nediali krivdy, nesypal sa na nás posmech či inde osočovanie? A ako sme my z toho všetkého vyviazli, čo sme si v tomto všetkom uchránili? Naozaj len to, čo sa nám vziať nedalo, len tam iní nezasiahli, kde zasiahnuť nemohli, nie preto, že by sme sa bránili, ale preto, že to nebolo možné, a my sme si naozaj uchovali nie to, čo by sme si sami obránili a vydobyli, ale to, čo nám milosť či opatrnosť iných nechala. Trpké, horké slová, ale pravdivé! Vari sme pokiaľ ide o materinskú reč vo vyššom vzdelávaní mládeže, v profesorských, školských a cirkevných zboroch nevyšli naprázdno? Vari sme nestratili i to, čo sme mali predtým, keď sa v cirkevných zboroch vyučovanie materinskej reči obmedzilo nie na gramatiku, ale len na homiletické cvičenie? Akoby naša národná vec nebola potrebná na nič iné a náš národ nepotreboval nič iné len kostolných rečníkov. Vari sme nevyšli naprázdno v našich cirkevných zboroch s prosbami a opakovanými žiadosťami o upevnenie či potvrdenie našej národnej katedry v Prešporke? Vari nám v mnohých našich zboroch i iných školách nenastrčili inú reč než materinskú a nekázali nám ju zameniť i v službách božích? Povedzte, ak to viete, kde sme si vlastnou silou niečo udržali a ubránili, povedzte, či sme čo len s jedinou našou žiadosťou alebo prosbou uspeli? Takto sme teda zostali na piesku, na ktorom teraz sedíme a čakáme, že prídu silnejšie prúdy vody a na nich plavci duchom silnejší, odvážnejší, ktorí nás naložia do svojho člna a veslujúc silnými rukami nás po prúde života povezú!

Keby človek zašiel do súkromných domov a vypočul si, čo sa tam o našom živote hovorí, pomyslel by si, že sa v našom verejnom živote bohviečo chystá a istotne sa i nadobudne: tu sa zastrájajú, tam hromžia, inde vystatujú a napínajú svaly, rečiam a rečeniam po domoch a chyžiach niet konca, len čo však prídeš do verejného života, vstúpiš do nejakej rady, počuješ, ako sa tam veci, úzko sa dotýkajúce nášho života, prerokávajú, často sa nám robia ústrky a krivdy, a začuduješ sa, že sa proti nim nikto z našej strany neozve, nezaznie hlas v náš prospech a na našu česť, a zide ti na um, že tam nemáme svojich, nemáme rečníkov. No len sa obzri, uvidíš, že sú nimi stoly

obsadené: kam sa podeli tí pripravení, odvážni, vystatujúci sa, vyhrážajúci sa rečníci? Na počet ich tam bolo dosť, ale duch uviazol. Pýtaš sa teda a dobiedzaš do nich, prečo sa nezasadili za naše veci, prečo nesplnili svoje sľuby, prečo nechali našu vec padnúť a aspoň ju nebránili? A tu počuješ: jedného, ako sa rozhorčene vyhovára, že by to aj tak nebolo pomohlo, druhého, ako sa ospravedlňuje, že by reči boli ešte väčšmi uškodili, tretieho, ako vypočítava, že sa iných držal, na iných čakal, štvrtého, ako vinu za svoje mlčanie váľa na osobné vzťahy a okolnosti. Krajania slovenskí, vari toto neznamená, že sa sami nemilobohu opúšťame? Žiadne výhovorky tu neobstoja, všetky len zakrývajú slabosť, nízkeho ducha a babské srdce. Šlachetný muž so svojím presvedčením vždy na správnom mieste vystúpi, a najmä tam, kde mnohým iným i jednému veľkému celku môže pomôcť. Len slaboch s otrockou myslou a duchom a babským srdcom sa pred inými utiahne a zatají svoje myšlienky. Takýchto bojkov a slabochov treba posadiť nie za verejné stoly, ale ako baby za pec, a ako tým, čo sa všelikde ukrývajú, keď majú ísť do boja, dať im praslicu do rúk, aby na nej priadli, a nie ich na hanbu poslať do zboru mužov. Namiesto otvorených verejných obrán sme sa dosiaľ bránili a zastávali naše veci len po domoch, a ak aj niekto vystúpil za nás v spisoch, potom iba anonymne. Z hĺbky nášho úpadku, opúšťania sa a hanby najvyššie čestne pozdvihli svoje hlavy a hlasy k našej obrane a cti tí muži, ktorí predniesli naše krivdy, žaloby, prosby a túžby pred trónom najmilostivejšieho kráľa a ktorí naše veci bránili na verejných miestach. Je ich, pravda, málo, ale oni za nás obstoja pred budúcimi generáciami, oni sú našou pýchou a nádejou do budúcnosti. Keď takto náš život súčasné generácie, niektoré celkom a iné z väčšej časti, opustili, čo nám zostalo ako podpora? V koho mal náš opustený národ dúfať? Do koho mal vložiť nádej? „Mladosť, tys' nádeja života!“ A tak sa náš život s nádejami a túžbami obrátil **k našej mládeži**, v ktorej vrie čerstvá sila, k mládeži, ktorá so sebou nesie budúcnosť. „Listy opadajú na stromoch a hora opustne,“ hovorí starý velebný grécky pevec, „ale príde zase jar, zase sa stromy ošatia listami, zase je život po horách, a tak je i s ľudskými pokoleniami.“ Veru tak je to, staršie generácie hynú a odchádzajú, nastupujú nové, a tie so sebou zase nesú nový život, s nimi sa zase nové generácie zazelenajú. Aj myšlienka nášho života je mladá, nová, u starších generácií nezbudila tú silu, ktorá je potrebná pre život, nepohla tými starými, už stuhnutými srdcami, rezko však oslovila mladú generáciu so sviežim srdcom. Práve k tebe, naša slovenská mládež, sa náš mladý život najvrúcnejšie, najnádejnejšie obrátil, a ako si sa ty zvitála s naším mladým životom, ako si začala uskutočňovať jeho nádeje? Ani sa ti nemohla dostať krajšia úloha: už v mladosti sa stať nádejným vyvolencom celého

národa, a to národa spustnutého, zavrhnutého, ani si nemohla získať lepšie pole pôsobnosti, na ktoré si môžeš zastať a kde môžeš pracovať na budúcom šťastí svojho národa. A vari si, naša slovenská mládež, pocítila, o akú peknú a šľachetnú úlohu ide? Vari ti zaihrali žilky a zatrepotalo ti srdce nad touto postatou, nad týmto poľom pôsobnosti? Pravdou je, že keď krídla nášho nového života zašuchotali, naša predtým alebo skrčená, zakríknutá mládež, alebo oddaná svetáctvu začala sa prizerať novému javu, a čokoľvek sa v nej našlo celkom neznáme, tupé alebo len nevytiahnuté z blata, dokola povstávalo a z nanovo sa prebúdzajúceho života sa začalo najprv tešiť, potom spievať a napokon sa o ňom začalo premýšľať. Takto sa začala mládež zhromažďovať v slovenských ústavoch, začala sa zaoberať svojou materinskou rečou, históriou svojho národa, začala sa zúčastňovať na súčasnom duchovnom rozvoji národa, inde zase vytvorila usilovné a aktívne krúžky, začala svätiti sviatky prebúdzania národného života, inde sa postavila proti posmechu a pohanám špliechaným a hádzaným na náš národ a s potupou ich odrážala: to všetko sú znaky vzťahujúceho sa života, nového života. A tento rozvoj postupuje ďalej: tí prví sa zaoberali ešte iba materinskou rečou, druhí po nich už začali objímať, ľutovať, preberať celý národ, ďalší sa už odvážili k obetiam, sebazapreniu, o akom náš národ predtým ani nechyroval, a tým začala nášmu národu nadobúdať predtým stratenú česť, lebo len zásluha a obeť, a obeť a zásluha si zaslúžili a zaslúžia česť a slávu. To všetko sú bezpochyby nádejné znaky života, a kto by chcel tomu všetkému uprieť dobrú vôľu a zárodok lepšej budúcnosti? A to sa doposiaľ z našej mládeže prebudila len časť!

Jej najväčšia časť je ešte kade-tade roztratená, roztrúsená, ani len nevie, k akému národu sa má priznať, komu sa do služby postaviť, a v svojej nevedomosti sa ešte o ten prirodzený cit lásky k svojim blízkym, k svojmu národu pripravuje a pripraviť dá, dovoľí, aby jej ho v srdci udusili, a takto spotvorená, nevedomá a zaslepená potom sa stavia práve proti svojmu a haní svojich vlastných. Vari nie je bolestné hľadieť na to, ako sa mládenci zo slovenskej krvi od vlastných odštiepujú a posmievajú sa im a pritom v svojej zaslepenosti netušia, že hania sami seba? Vari nie je bolestné hľadieť na to, ako iní slovenskí mládenci len tak kadejako živia a ako huby v horskej tme sa chystajú hľiviať, len tak prežiť a prevliecť týmto svetom? Tých je, pravda, najväčší počet. Ak človeka už nad týmto pochyť žiaľ, desaťkrát väčšmi ho zabolí, keď aj tí, čo už spoznali seba i svoj národ a zahoreli k nemu láskou, čo sa už aj pripravovali preň pracovať, vstúpia potom do života a zase ochabnú, zoslabnú a na všetko zabúdajú! Ťažko sa človek dopracuje, aby som sa tak vyjadril, k jednému slovenskému mláďencovi, ťažko sa privádza k vyššiemu

poznaniu a napráva k vyššiemu životu, keď ho zväčša vychovali v biednych podmienkach, vychovali ho rodičia, ktorí sa najväčšmi snažili priviesť synáčka k tomu, aby si na biedny pozemských chlebič zarobil, ťažko sa ten k novému svetu a spoločenskému duchu pozdvihuje, len horko-ťažko sa v ňom vie nájsť a udomáčniť, a potom, keď sa s ním už ako-tak oboznámil a ako-tak sa v ňom našiel, vari nie je najbolestnejšie, keď potom zase upadne do svojich predchádzajúcich kráčov a zase sa nimi obklopí? Čo potom zostane z národného života, keď je najväčšia časť jeho synov nevedomých, nevzdelaných, zaslepených, druhá, menšia časť len slabo a nedbalo prebudená, tretia, najmenšia časť prebudená, no aj z nej sa väčšina znovu len do telesného života zaráva alebo do svetáctva púšťa a slúži kadejakým balvanom? Keby si našu prebudenejšiu mládež na jej schôdzkach, v jej zboroch počúval, dozvedel by si sa, aké sa tam bystré reči vedú, čo si za predsavzatia kladú, čo všetko sa tam nasľubuje, naukladá! A pozri sa po čase, či sa z toho niečo uskutočnilo, či sa z tých sľubov a predsavzatí niečo splnilo, a k hlbokému žiaľu uvidíš, že sa vykonalo málo alebo vôbec nič! V tých zboroch a na tých schôdzkach by si si pomyslel, že keď tí mládenci vstúpia do života, budú hory prenášať, že im bude práca horieť pod rukami, a všimni si, čo vykonali, a zistíš, že sa z toho všetkého uskutočnilo málo alebo nič! Niekedy o tých zapálených mládencoch niet ani chýru, tak sa roztratia, keď vstúpia do života, akoby si hodil kameň do vody a tá sa za nimi zavrela. A keď sa potom s niektorým z nich stretneš a pustíš sa s ním do reči, čo vykonal, a karháš ho, že sa tak opustil, aké na to dostaneš odpovede? Jeden ti povie: tie naše myšlienky a predsavzatia boli len mládenecké sny, druhý, že on si to predstavoval inak a v živote je všetko celkom iné, tretí, že sa musel o seba postarať a predchádzajúce predsavzatia by mu v tom prekážali, štvrtý sa vyhovára, že sa oženil, piateho zviadla túžba po márnom svetskom povýšení, šiesty sa utopil v svetáctve atď., atď. Keď sa však tomuto javu prizrieš bližšie a spýtaš sa, čo je príčinou, že naši mládenci od svojho takzvaného cieľa rýchlo poodchádzajú a v živote sa nemilobohu opustia, zistíš, že tá telesná kôrovitosť nášho života ich ešte vždy silno priťahuje a aj prebudenejšie duše si podriadi a vtiahne, zistíš, že ešte máme málo mužov s veľkým duchom, ktorí by mali na výhonky nášho života mocný vplyv a udržali ich, zistíš, že aj títo mládenci ešte boli len málo skutočne vzdelaní, málo mali šľachetnej vôle, že išlo o detinský zápal, rozpalené hlavy bez presvedčenia, chvastúnstvo. Zo zástupu takýchto zapálenecov zostávajú v živote stáť a vyčnievať len vyššie umy, naozaj hlboko pohnuté srdcia, šľachetné vôle, no tých, ako sme povedali, je málo, len zopár ostrovov v šírom mori!

Mládenci naši, veľkú prácu máme pred sebou, náš národ stojí hlboko pod a ďaleko

za inými, a k tej veľkej práci potrebujeme alkajského⁷ ducha, je veľa čo robiť vo všetkých kútoch a na všetkých stranách, vo všetkých kútoch a stranách je toho veľa čo naprávať, vzmužte sa teda, mládenci slovenskí! Aby ste však získali skutočný zápal za dobrú vec, od mladosti musíte privyknuť k tvrdej práci, v mladosti musíte spoznať život ľudstva a národov, musíte sa naučiť vzývať a ctíť si vznešené poklady ľudstva, duchovný život národov, musíte už v mladosti zahorieť túžbou po všetkom šľachetnom a každej neresti, každého nemravného kroku sa vystríhať ako pekelného ohňa, musíte si už v mladosti privyknuť na obeť, sebazaprenie. Takto potom budete chránení pred útokmi svetáctva a v živote nebudete upadať do kaluží podlosti a ničomnosti. Nič veľké, nič pekné a nič šľachetné sa nezrodilo bez obetí, len slaboch sa nemôže naučiť obetovať, no vznešená duša horí po nich, lebo práve v nich ukazuje svoju silu, svoju moc. Mládenci naši, človek nie je z hlíny, Boh do neho vdýchol i svojho ducha, nedajte sa zotročiť telesným životom, rozduchavajte v sebe vyššiu iskrú a verte, že vznešenosť človeka i národa spočíva len vo vyššom, duchovnom živote. Keby človek žil hoci aj do Matuzalemovho veku a nedal by sa v živote viesť duchom, žil by na zemi len život primitívny, nízky.

Neopúšťajme sa, krajanovia slovenskí! Toto teraz musí byť sväté heslo nášho života. Aby sme sa však neopúšťali, musíme mať pevnú, nezlomnú vieru v seba samých, pevnú vieru v naše sily, náš život. Vtlačme si to všetci čo najhlbšie do srdca, vtlačme si všetci do duše tú svätú pravdu, že nám nikto k šľachetnejšiemu, vyššiemu životu nepomôže, ak si nepomôžeme sami, že nás nikto pred úpadkom neochráni, ak sa neochránime sami. Balvan bez sily, nech sa bude akokoľvek stavať na nohy, znovu spadne a prevalí sa späť, a rovnako i každý jednotlivý človek, každý národ. Táto pevná, nezlomná viera v seba, v svoje sily a v svoj život sa teda prejavuje v našom najnovšom úsilí, úsilí **vzdelat' a povýšiť náš národ naším vlastným nárečím, rečou našich starých otcov, rozviť a stvorit' činorodý, samostatný slovenský život.** Všetci dobre vieme, že sa náš slovenský národ v spisovnom jazyku, v tomto spojive duchovného života každého národa, doteraz rozpadal na dve časti, z ktorých sa tá väčšia prichýlila k nášmu domácemu nárečiu, tá druhá, menšia, si pomáhala cudzím, takzvaným biblickým či českým nárečím. V tejto opatere biblického nárečia náš slovenský život len hlivel a živoril, obmedzil sa len na kostol a malú literatúrku. Rozpad národa na dve strany v spojive a vyjadrení duchovného života bol pre nás veľkým nešťastím a znakom, že sme ešte nedospeli k vedomiu, že chceme žiť ako jeden národ, že sme ešte nemali vôľu k životu. Žiadny národ sa nedokázal postaviť

⁷ Alkaios, veľký grécky básnik z polovice 6. storočia pred n.l.

na nohy skôr, než pozbieral vôľu k vlastnému životu, než si uvedomil, že je jeden národ, jeden mravný celok. **Získali sme teraz toto povedomie**, nadobudli sme túto vôľu, a preto prekážky, ktoré nám teraz stáli v ceste, hrádze, ktoré nás oddelovali, musíme odstrániť, zničiť, a preto ak máme čo len trocha vôle a sily, musíme ju teraz vynaložiť na to, aby sme tie hrádze, ak je to možné, zničili jediným úderom. **Náš život a národ je a musí byť slovenský**, jeho spojivom musí teda byť **majetok a bohatstvo samotného nášho národa**, musí byť **naša starootcovská reč**. Týmto, ako sme už povedali, sa vyjadruje aj pevná, nezlomná viera v náš život, pevná a nezlomná viera v naše sily, bez ktorej, ako sme povedali, sa nesmieme ani pohnúť, ani o našom živote hovoriť. Takto sa **sami** postavíme na javisko dejín, na nikoho sa nebudeme opierať, na nikoho spoliehať, naopak, ak chceme žiť, práve my musíme napnúť všetky sily, lebo bez nich, nech by nám pomáhal hocikto, neožijeme a nezmôžeme sa, preto sa všetci musíme upnúť k našej starootcovskej reči, k našej krásnej, mocnej a zvučnej **slovenčine**, a to každý, kto je za **náš život**, kto má **chuť do práce**, kto má **vôľu k obetiam**, kto má čerstvú **silu**, kto má pre nás šlachetnú **vôľu**. A pripoja sa k nášmu národnému jazyku alebo k nášmu slovenskému životu, čo znamená to isté, tí, čo sú obdarení bystrejším umom, tí, čo z nás nechcú mať opovrhnutiahodných vyvrhelov, ale národ mravný, ktorá má svoju cenu a zaslúži si úctu.

Biblický jazyk je v porovnaní s naším **mladým životom starožitnosť**, ešte vždy obmedzená, ako sme povedali, na kostol a malú literatúrku. Cirkevný život je síce vznešený, no národ má aj iné stránky života, aj my máme aj iné stránky života, máme školský život, spoločenský život, občiansky život. Ak má národ žiť, musí žiť v tomto všetkom i vo všetkých ostatných oblastiach, inak len živorí a ako burina sa bude plaziť po zemi. S biblickým nárečím sa spájala nečinnosť, a tým aj naša odvrátenosť a utiahnutosť, a to až tak, že sme počas vlády tohto nárečia nežili vyšším životom, ale sme sa od seba samých odvracali a opúšťali sa. Nie, nechceme, Boh je nám svedkom, už nechceme zostať takýto odvrhnutí, už nechceme byť vyvrhelom sveta, nechceme ani to, aby sa náš život obmedzoval len na kostol a malú literatúru, chceme, aby sa náš národný život čoraz väčšmi rozširoval a do všetkých strán čoraz väčšmi prenikal. Kto je za to, musí sa chytiť nášho národného, starootcovského jazyka, lebo ten má u nás základ, ten má u nás pôdu, a s ním má základ a pôdu aj náš život. Kto na druhej strane na toto nepristane, ten nebude ani za náš jazyk, ten sa bude obracať k tej reči, ktorá je u nás, ako sme už povedali, v porovnaní s naším mladým životom len starožitnosťou, ten teda bude

za biblickú alebo českú reč, ten, čo chce, aby sme sa naďalej krčili a ťažovali, aby sme sa i naďalej dali len postrkovať a povalovali sa, bude za biblickú reč ten, kto chce, aby sa náš národ obmedzil len na kostol a literatúru, ten, čo nemá chuť do práce, kto nie je ochotný podstúpiť obeť, ten, čo bude čakať len na pomoc iných a sám bude len ledabolo živiť. Podľa toho sa teraz na krátky čas náš národ rozdelí, na **jednu** stranu sa postavia tí, ktorí majú silnú vôľu k životu a k všetkému, čo k životu treba, na **druhú** tie, ako sme už povedali, vôle nevoľné, umy krátkozraké, a teraz k tomu ešte dodáme i svojhlavé. Túto otázku však už môžeme považovať za vopred rozhodnutú, pevne, veľmi pevne sme presvedčení o víťazstve našej národnej reči, lebo všetko mladé, čo sa na Slovensku hýbe, teda všetko, čo so sebou budúcnosť nesie, stojí už na strane nášho národného jazyka, alebo inými slovami, na strane nášho činorodého života, na strane nášho drahého národa. Lomonosov veľmi krásne a pravdivo povedal, že pri zmene jazyka nejde len o premenu samotnej reči, ale ide o nový život, lebo so zmenou jazyka skutočne vzniká iné povedomie, iná vôľa, a to je na tom to podstatné.

Všetky pokusy zmariť naše snahy sa rozletia ako črepiny na skale, a veru by nám bola beda, keby sa nerozleteli, lebo vtedy by z nášho života nič nezostalo a nech by náš národ akokoľvek túžil po živote, všetko by sa zničilo. Opakujeme, že s naším súčasným úsilím je náš život tesne spojený, a keby sa naše predsavzatia nepodarili, nemôže byť ani reči o našom živote. Nežiadame od starších mužov, ktorí svoj život strávili s biblickým jazykom a celý život naň boli naučení, nežiadame, aby sa k nášmu mladému životu úplne sklonili a náš spôsob prijali, ak to urobia, budeme ich v ich vysokom veku oslavovať, ale, ako hovorím, od tých, ktorých zásluhy v plnej miere uznávame a vážime si, toto nežiadame. Žiadame však, a to s plnou sviežosťou a zápalom, žiadame v mužnej vôli, aby nám v našich činoch, ak ich aj nenapomáhajú, nebránili, lebo inak by si bezpochyby vzali na svedomie veľký hriech, lebo by bolo veľkým hriechom akokoľvek a čímkoľvek mariť náš prebúdajúci sa život. Niektorí našim činom neveria preto, že nie sme veľký národ, no ich nedôvera, a to vravíme hlboko presvedčení, nemá žiadny základ. Je nás dosť, je nás niekoľko miliónov, vari by si niekoľkomiliónový národ nedokázal udržať duchovný život? Vari by v takom národe žila len malá iskra? Nie, nežila by ani tá, a keby nežila, nech by mu iní akokoľvek pomáhali, nič by z neho nebolo, len by zahynul. Hľadieť len na masu, na počet, znamená nedostatok vlastnej sily, nie počet a masa niečo vykoná, ale vôľa. A nás je, chvalabohu, toľko, že s pevnou vôľou, s vôľou k obetiam môžeme stvoriť svoj národný život, ako treba, ako sa patrí. Lužických Srbov nie je viac než

¹ Michail Vasiljevič Lomonosov (1711 — 1765), ruský vedec a filozof, spisovateľ, básnik a filológ.

stopäťdesiatisíc, a tí teraz spúšťajú vlastnú literatúru, vydávajú si dva vlastné časopisy. Nás je **dvadsať ráz** viac a nevedeli by sme si držať vlastný život! Hanba, večná hanba by na nás padla! A keby to tak aj naozaj bolo, každý syn nášho národa by sa oprávnene musel hanbiť za svoj ničomný rod. Akú cenu má vypočítavať, vyratúvať napríklad to, koľko je na svete Slovanov? Vypočítavalo sa to len preto, že bolo málo vznešených skutkov, ktorými by si Slovania nadobudli slávu. Sláva, ktorá sa nenašla v činoch ducha a vôle, hľadala sa vo veľkosti, vo veľkom počte, avšak vypočítavať masy len počtom, bez skutkov, je len chvastúnstvo. Grécky národ bol počtom malý, avšak činmi, skutkami, slávou veľký, čínsky národ je obrovský, má 350 000 000 duší, ale celý tento obrovský národ je len piadimužík, v histórii i ľudstve znamená len pletku. Je nás veru dost', dost' na rozvinutie činorodého duchovného života, majme len pevnú vôľu, neodťahujme sa od takých či onakých obetí a spojme sa už konečne. A už aj vidíme, že si u nás šľachetné vôle ruky podávajú, že už sa spájajú dokopy. Symbolom nášho spojenia je naša národná reč, heslo našej vôle k životu. V samotnom našom spojení, v našej národnej reči, sa všetko narovnáva, preberá. Zostali už len drobné rozdiely, všetci však chceme jedno, chceme nášmu národu dobre, tak sa skoro všetci úplne vyrovnáme, všetci si vedľa seba do kola pevne zastaneme a priberieme sa do života. Dúfame, že keď nás takto vyrovnaných uvidia i ostatní, pristúpia k nám i tí, čo k nám doposiaľ nepristúpili, lebo nášmu počínaniu neverili a ešte vždy stoja na strane biblickej reči, dúfame, že pristúpia i oni, čím sa ich zásluhy dvojnásobne ovenčia, rodáci ich odmenia dvojnásobnou, vrúcnou vďačnosťou!

Keď sa však teraz ideme vzchopiť, keď si začíname vydobýjať vlastnú postać, naším najprenikavejším, každodenným, svätým heslom nám musí byť: neopúšťajme sa! Neopúšťajme sa nikde, neopúšťajme sa v ničom, nech od nás nikto neodstupuje, nech sa od nás nikto netrhá. Nech si k nám zastane každý, v akomkoľvek stave a veku, nech pracuje na povýšení, zušľachtení nášho života. Vyššie postavení nech sa od nás neodcudzujú, nech nás uznajú za svojich a podporujú naše snahy, starší nech ostatných povzbudzujú v práci a požehnávajú nás, muži nech pracujú, mládenci nech sa práci priúčajú a s úctou hľadajú na predchádzajúcich mužov činu, nech sa sami na vyššiu postać pripravujú. Nikdy sa neopúšťajme, pustíme sa všetci, kde môžeme, na každej strane, v každom kúte do práce, všade je jej dost', potrebujeme teda mnoho úsilia. Každý nech si nájde miesto tam, kde ho osud zaviedol, tam nech si nájde pole svojej pôsobnosti. Darmo sa budeme vyhovárať na miesto, na okolnosti, pracovitý človek si všade nájde svoje miesto, všade si vytvorí svoj pevný základ. V ničom sa neopúšťajme, každý nech sa chytí

toho, na čo má schopnosti, tomu nech sa venuje, všade sa dá krásne a slávne pracovať, robiť na čomkoľvek dobrom, v akejkoľvek oblasti, hnušom je len hlivieť a lenivieť. V ničom sa, vravím, neopúšťajme, mužne si zastaňme tam, kde treba, všade, kde treba, prinesme všetky možné obeť. Chcieť, aby sa niečo bez veľkej námahy, bez veľkých obetí získalo, vytvorilo, je nezmysel a bláznovstvo, aj tá najmenšia vec stojí obeť, nieto ešte povýšenie celého národa! Potrebujeme obeť, potrebujeme silu, potrebujeme sa všade mužne postaviť, a keď na to príde, aj brániť našu vec, odvolávať sa na právo a žiadať ho bez toho, aby sme si ho statočne vydobyli, by znamenalo slabosť, chabosť a navyše nerozum. Právo je najvznešenejšie vlastníctvo človeka, a aj mu patrí, a rovnako patrí aj celku, avšak len pod podmienkou, že si ho zaslúži. Vari nie je pravdou, že aj tá najmenšia vec sa musí nadobudnúť a ochraňovať? No a právo ako najvznešenejší výdobytok človeka, by malo byť zadarmo? Malo by sa niekomu nadeliť len za to, že dostatočne nahlas kričí a krikom sa ho domáha? Nie! Kto sa len takto práva dožaduje, ešte ho nie je hoden, ešte si nevie oceniť jeho vznešenosť. Neskladajme teda ruky, nekričme, nebedákajme, ale pracujme, usilujme sa, obráňme sa, ak je treba. Ale u nás doteraz všetko chodilo tak, všetko sa bez práce, bez námahy, bez obetí požadovalo, a ak sa rozniesol nejaký chýr v náš prospech, už sa začalo vzdychať, bedákať: „Ach, keby to len ozaj bolo, ach, keby sme to len dostali!“ Len málokto povedal: „Budeme na to robiť, budeme sa za to usilovať, budeme za to s celou dušou.“ Netreba bedákať a vzdychať, lebo tie vzdychy, čo len babám svedčia, vykonajú v živote len toľko, ako slabý vetriček pevnému múru. Nevzdychajme teda a nezalamujme ruky, pušťme sa do práce, nech je akokoľvek tvrdá, nech je akokoľvek ťažká.

A nakoniec, neopúšťajme našu spoločnú vec pre naše malicherné osobné pohnútky, pre svoje osôbky. Aj keď nám kvôli našej veci ublížia, aj keď sa na nás naši vlastní dopustia krívd, pre to ešte nezanechajme dobrú, spoločnú vec, ale držme sa jej pevne, nezlomne. Záležitosti celého národa, záujmy celku stoja vyššie než jednotlivci, a hoci nám aj jednotlivci ublížia, kvôli tomu nám ešte nekrivdia samotné národné záležitosti. Našu dobrú a šľachetnú vôľu nakoniec uznajú aj iní, hoci aj neskôr. No u nás to doteraz vždy chodilo tak: urazení jednotlivci hneď opustili spoločnú vec a opustili sa, alebo ak sa ich vôľa nevyhovelo, okamžite odchádzali a spoločnú vec opúšťali. Krajania slovenskí, toto je len naša vlastná slabosť a podlosť, už je čas, aby sme sa jej zriekli, a to prísne, bez odvolania. Za túto našu slabosť nás iní hanili, keď videli, ako ľahko sa dokážeme rozpadnúť, ako ľahko sa dáme rozdeliť, oslabiť, rozohnať. A takéto domýšľavci, takéto slabosi sa stávali nástrojom iných a nechali sa zneužiť proti nám.

Na druhej strane však nedovoľme, aby ubližovali našim, netrpkme krivdy a ohováranie, nedovoľme, aby ubližovali a búrili proti tým, čo vedú naše spoločné veci, ktorí sú pre nás najživší, najčinorodejší, ktorí potrebujú dôveru národa. U nás sa doposiaľ hocijaký niktoš najväčšmi vypínal proti svojim a najusilovnejším pracovníkom, proti nim vystupoval, búril a brojil, no proti výpadom zvonku, tam, kde sa obrana žiadala, mlčal a ako zajac, ako baba sa krčil. Brojiť a búriť proti svojim, mlčať a krčiť sa tam, kde treba brániť, je rovnaká slabosť a podlosť ako tá predchádzajúca. A hoci aj tí, čo vedú naše záležitosti, pochybia, treba im prepáčiť a počkať, čas všetko zahojí, a nie okamžite sa búriť, lebo práve tu sa jatrí rana na našich spoločných veciach. Budme takýto a tak sa istotne neopustíme, keď budeme mať ducha pripraveného k obetiam.

Národ, ktorý pre svoj život neurobí, neposvätí, neobetuje všetko, čo sa dá, nie je hoden života, ale je hoden toho – aby pred ostatným ľudstvom netrpel hanbu – aby čo najskôr zanikol.